

Kirjallisuuskatsaus sukupuolen mukaisesta segregaatiosta
perusopetuksen liikunnanopetuksessa

Ikäheimonen Pinja

Opinnäytetyö

Liikunta ja vapaa-aika
Liikunnanohjaaja

2024

Sports and Leisure Management

Bachelor of Sports Studies

Author	Pinja Ikäheimonen	Year	2024
Supervisor(s)	Tommi Haapakangas		
Commissioned by	Lapland University of Applied Sciences		
Title	Literature review on segregation according to gender in physical education in basic education		
Number of pages	37 + 1		

In this bachelor's thesis gender-based segregation in physical education has been studied. The study is a systematic review. The goal of the study was to examine what kind of studies have been done on segregation according to gender in physical education in basic education and what kind of results have been obtained.

In this study PICO method helped to form the research question and the search phrase. Three different databases were used to find research material in the spring 2024. The material consisted of seven peer-reviewed publications and dissertations in Finnish and English. The research material was analyzed using the content analysis method.

The study showed that practices causing gender-based segregation can be noticed in physical education in basic education. In the practices, assumptions about gender can be observed by both teachers and students. The teacher's role is emphasized when considering ways to dismantle the gendered practices. Teachers must be able to identify and critically examine their own stereotypical assumptions of gender and its manifestation in attitudes and behavior. Concrete actions and instructions are needed to accomplish equal and gender-aware teaching.

Keywords gender, physical education, primary school

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	7
2.1	Sukupuolen moninaisuus	7
2.1.1	Biologinen sukupuoli	8
2.1.2	Sosiaalinen sukupuoli.....	9
2.2	Sukupuoli opetussuunnitelmassa	9
2.3	Segregaatio	10
2.4	Koululiikunta	11
3	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -MENETELMÄT	13
3.1	Tutkimuskysymys	13
3.2	Systemaattinen kirjallisuuskatsaus.....	13
3.3	PICO-menetelmä.....	15
3.4	Sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....	16
3.5	Tutkimusaineiston haku.....	17
3.5.1	Finna.fi tietokanta	17
3.5.2	Luc-Finna kansainväliset e-aineistot tietokanta	18
3.5.3	ERIC (EBSCO) tietokanta	19
3.6	PRISMA-menetelmä.....	21
4	TUTKIMUSTULOKSET	24
4.1	Sukupuolioletukset ja -stereotypiat.....	24
4.2	Liikuntatuntien lajivalinnat.....	26
4.3	Seka- ja erillisryhmät	27
5	POHDINTA	29
5.1	Johtopäätökset	29
5.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	30
5.3	Jatkotutkimustarpeet	31
	AINEISTOT	33
	LÄHTEET.....	35
	LIITTEET.....	38

1 JOHDANTO

Tässä kandidaatin tutkielmassa käsittelen sukupuolen mukaista segregatiota perusopetuksen liikunnanopetuksessa tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Tutkimus on toteutettu systemaattisena kirjallisuuskatsauksena. Teoriataustassa tarkastelen sukupuolta käsitteenä, sukupuolta osana opetussuunnitelmaa ja liikunnanopetusta.

Tutkin sukupuolen mukaista segregatiota vahvistavia käytäntöjä perusopetuksen liikunnanopetuksessa liikuntalajeihin, ryhmäjakoisiin, sukupuoleen kohdistuviin oletuksiin ja sukupuolivähemmistöihin liittyen. Liikunnanopetuksessa nousee vahvasti esiin sukupuolen kaksijakoisuus, jonka oletan vaikuttavan negatiivisesti erityisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kokemuksiin koululiikunnasta. Tutkimusaihe on tärkeä, jotta liikuntakasvattajat tunnistavat liikunnanopetuksen haasteita sukupuolen näkökulmasta sekä voivat rikkoa käytäntöjä, jotka vaikuttavat kielteisesti tasa-arvon toteutumiseen liikunnanopetuksessa.

Aiheen valintaan vaikuttivat omat kokemukseni koululiikunnasta, liikunta-alan opinnot Lapin ammattikorkeakoulussa sekä kiinnostukseni tasa-arvoa koskevia kysymyksiä kohtaan. Syksyllä 2021 5.- ja 8.- luokkalaisille tehdyn fyysisen toimintakyvyn Move! -mittausten mukaan noin 40 prosentilla oppilaista fyysinen toimintakyky on heikentynyt tasolle, joka voi haitata arjen jaksamista (Opetushallitus 2023). Koska yksi koululiikunnan tärkeimpiä tehtäviä on luoda oppilaille positiivisia kokemuksia ja tukea liikunnallista elämäntapaa, voidaan todeta aiheen olevan ajankohtainen. Viime aikoina on käyty paljon keskustelua sukupuolikysymyksistä muun muassa osana politiikkaa, urheilua ja koulutusta. Tätä vahvistaa myös viimeiseen vuonna 2014 julkaistuun perusopetuksen opetussuunnitelmaan tehty muutos, jonka mukaan opetuksen tulee olla sukupuolitietoista. Sitä edeltäneessä, vuoden 2004 opetussuunnitelmassa opetus nähtiin vielä sukupuolineutraalina. (Jääskeläinen ym. 2015, 18.)

Ollessani itse peruskoulussa liikunnanopetus toteutettiin sukupuolen mukaan jaetuissa erillisryhmissä, kuten useimmissa kouluissa on ollut tapana. Mieleeni

on jäänyt liikuntatuntien stereotyyppiset liikuntalajivalinnat: pojat pelasivat jääkiekkoa ja tytöt luistelivat. Yläasteella poikien suorittaessa Cooperin testiä tytöt juoksivat Cooperin sijaan 1500 metriä. Liikunnallisena, jalkapalloa harrastavana tyttönä oli vaikea ymmärtää, mistä nämä erot johtuivat. Erityisesti liikunta-alan opintojen myötä olen käynyt mielenkiintoisia keskusteluja erilaisista kokemuksista koululiikunnasta. Keskustelujen perusteella liikunnanopetuksen toteutuksessa esiintyy paljon eroja, joihin todennäköisesti vaikuttavat esimerkiksi koulun koko, maantieteellinen sijainti sekä liikunnanopettaja tai -opettajat. Tämä on lisännyt omaa kiinnostustani syventyä juuri liikunnanopetukseen. Käytänteet ovat myös voineet muuttua omien peruskoulu-aikojen jälkeen.

Sukupuolen mukaista segregaatiosta koulutuksessa on ennestään tutkittu melko paljon. Liikunnanopetuksen näkökulmasta on tehty joitain erillis- ja sekaryhmiin sekä oppilaiden ja opettajiin kokemuksiin liittyviä tutkimuksia. Löysin yhden aiheeseeni sopivan suomalaisen tutkimuksen liittyen liikunnanopetuksen ryhmärajoihin ja erontekoihin (Berg 2010). Ajattelin, että kirjallisuuskatsaus sopii hyvin kartoittamaan tilannetta sukupuolen mukaisesta segregaatiosta liikunnanopetuksessa sekä tuo mahdollisesti ilmi uusia tutkimusideoita ja -tarpeita.

Tutkimuksen toisessa luvussa esittelen tutkimuksen olennaiset käsitteet, kolmannessa luvussa tutkimuskysymykset ja -menetelmät ja neljännessä käydään läpi tutkimuksen tulokset. Viimeisessä luvussa eli pohdintaosiossa esittelen omaa pohdintaa ja tutkimuksen johtopäätöksiä sekä mahdollisia jatkotutkimustarpeita.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Sukupuolikysymykset ovat herättäneet keskustelua muun muassa politiikan, urheilun sekä koulutuksen kentillä. Koululiikunta on ajankohtainen ja itseä kiinnostava tutkimuskohde, sillä se eroaa useimmista perusopetuksen oppiaineista sen erityispiirteidensä vuoksi. Näitä erityispiirteitä ovat esimerkiksi oppimisympäristö, fyysinen toiminnallisuus sekä ryhmäjaot. Tutkittaessa sukupuolta osana koululiikuntaa on oleellista käsitellä, mitä sukupuolella tarkoitetaan. Teoriataustan perustana on hyödynnetty muun muassa seuraavia teoksia: Liikuntapedagogiikka (Jaakkola, Liukkonen & Sääkslahti 2017), Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen (Vilkkä 2010) ja Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014).

2.1 Sukupuolen moninaisuus

Sukupuolen moninaisuuden käsitteellä tarkoitetaan, että sukupuoli ymmärretään moninaisena ilmiönä, jossa sukupuolia on enemmän kuin kaksi. Sukupuoli muodostuu geneettisistä, fysiologisista, kehityksellisistä, hormonaalisista, sosiaalisista, kulttuurisista sekä psykologisista ominaisuuksista. Sukupuoli voi olla miehen tai naisen lisäksi niitä molempia, jotain niiden väliltä, jotain muuta tai sitä ei ole lainkaan. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021.)

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt määrittelevät itse kuuluvansa johonkin sukupuolivähemmistöön, kuten muunsukupuoliset, transsukupuoliset, transvestiitit intersukupuoliset tai sukupuolettomat. Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan henkilöitä, jotka eivät identifioitu syntymässä määritellyn sukupuolen mukaisesti tai joiden sukupuoli poikkeaa normatiivisesta käsityksestä sukupuolesta. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2021.) Vaikka sukupuoli tunnustetaan nykyään moninaisena ilmiönä, nousee sukupuolen kaksijakoisuus, eli jaottelu miehiin ja naisiin sekä tyttöihin ja poikiin vielä monissa eri tilanteissa.

2.1.1 Biologinen sukupuoli

Biologisesti tarkasteltuna sukupuoli (engl. sex) nähdään geneettisten, anatomisten ja hormonaalisten tekijöiden muodostamana kokonaisuutena. Yleisesti oletetaan, että ihmiset ovat biologiselta sukupuoleltaan joko miehiä tai naisia, vaikka biologisen sukupuolen ilmeneminen ulkoisissa piirteissä on yksilöllistä. (Aarnipuu 2008, 64.) Geneettinen sukupuoli määräytyy hedelmöitymishetkellä lapsen sukukromosomien mukaan. Hedelmöityksessä lapsi perii isältä X- tai Y-kromosomin ja äidiltä X-kromosomin. Tavallisimmin tytöiksi kehittyvät perivät X-kromosomin molemmilta vanhemmiltaan, kun taas pojiksi kehittyvät perivät X-kromosomin äidiltään ja Y-kromosomin isältään. Sukukromosomit voivat myös olla muunnelmia näistä.

Anatomisella sukupuolella viitataan sukurauhasiin eli sisäisiin ja ulkoisiin rakenteellisiin ominaisuuksiin. Naisella näitä ovat munasarjat, kohtu, emätin ja klitoris. Miehellä taas penis, rakkularauhaset, eturauhanen sekä kivekset. (Vilkkä 2010, 17–18.) Myös yksilön sisäiset ja ulkoiset rakenteelliset ominaisuudet ovat kaikki erilaisia. Kaikki naiset eivät esimerkiksi tuota munasoluja, eivätkä miehet siittiöitä. (Aarnipuu 2008, 64.)

Estrogeenia ja progesteronia eli keltarauhashormoneja tuottavat munasarjat ja testosteronia tuottavat kivekset (Vilkkä 2010, 18). Hormonien suhteet kuitenkin vaihtelevat, jonka takia biologista sukupuolta ei voida määritellä pelkästään hormonituotannon mukaan (Vilkkä 2010, 18).

Intersukupuolisuus käsitteellä viitataan kehon muunnelmiin, joissa sukupuolitettut piirteet eivät ole selkeästi mies- tai naistyyppilliset. Sukupuolitettuja piirteitä ovat muun muassa kromosomit, sukuelimet ja hormonitoiminta. Intersukupuolisuus vahvistaa ajatusta siitä, ettei sukupuolta voi biologisesti luokitella pelkästään kahteen, vastakkaiseen sukupuoleen. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021.)

2.1.2 Sosiaalinen sukupuoli

Sosiaalisesti tarkasteltuna sukupuoli (engl. gender) nähdään muodostuvan sosiaalisten, kulttuuristen ja psykologisten ominaisuuksien vaikutuksesta. Sosiaalisesta sukupuolesta puhuttaessa sukupuoli nähdään yksilön ominaisuutena, jonka kehittymiseen vaikuttaa ympäröivä kulttuuri ja vuorovaikutussuhteet. Siihen liittyy yksilön kokemus omasta sukupuolesta ja sen ilmaisu. Sukupuolen ilmaisulla tarkoitetaan esimerkiksi elekieleen, kielenkäyttöön ja pukeutumiseen liittyviä seikkoja, joilla tuodaan ilmi sukupuolta tietoisesti tai tiedostamatta. (Jaakkola ym. 2017, 456–457.) Sosiaaliseen sukupuoleen liittyy myös se, miten yksilö valitsee noudattaa vallitsevan kulttuurin sukupuolietikettiä eli sukupuolen mukaisia käytäytymissäntöjä. Näin ollen sosiaalinen sukupuoli on valittu ja muuttuva, ja voi olla vastakkainen biologisen sukupuolen kanssa. (Vilkkä 2010, 19.)

2.2 Sukupuoli opetussuunnitelmassa

Peruskoulun opetusta ohjaa opetushallituksen laatima perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, jonka pohjalta laaditaan myös paikallinen opetussuunnitelma. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet sisältävät paikallisen opetussuunnitelman laatimista koskevien määräysten lisäksi määräyksiä opetuksen järjestämisestä sekä sen lähtökohtana olevasta arvopohjasta. Perusopetuksen opetussuunnitelmaa on päivitetty vuosina 1985, 1994, 2004 ja 2014. (Jaakkola ym. 2017, 256, 28.)

Opetussuunnitelman perusteet edistävät yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista perusopetuksessa tasa-arvolain mukaisesti. Tasa-arvolain mukaan kaikkien oppilaitosten tulee huolehtia siitä, että kaikilla on samat mahdollisuudet koulutukseen sukupuolesta riippumatta. (Tasa-arvolaki 609/1986, 5 §.) Perusopetuksen velvoite on lisätä tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 18).

Sukupuolen moninaisuus käsitteenä kattaa kaikki sukupuolet ja niiden ilmentämisen muodot sekä sukupuoli-identiteetit. Opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti opetuksen tulee olla sukupuolitietoista, jolloin opettajan on tunnistettava

stereotyyppiset käsitykset sukupuolesta ja sen ilmenemisestä asenteissa, käyttäytymisessä ja oppilaan kohtaamisessa. (Jääskeläinen ym. 2015, 13, 18.) Sukupuolitietoisessa opetuksessa sukupuolten väliset erot nähdään biologian sijaan kulttuurin tuottamina (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 56). Sukupuolitietoisessa opetuksessa jokainen oppilas tulee kohdata yksilönä ja sukupuolittavia yhteiskunnallisia rakenteita pyrkiä tunnistamaan ja purkamaan. Sukupuolitietoinen opetus edistää sukupuolten tasa-arvoa perusopetuksessa. (Jääskeläinen ym. 2015, 18.)

2.3 Segregaatio

Segregaatio on moniulotteinen ja osin tulkinnanvarainen ilmiö (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 22). Sukupuolen mukaisella segregaatiolla tarkoitetaan sukupuolen välistä eriytymistä, eriyttämistä ja epätasapainoa (THL 2023). Suomessa koulutuksen sukupuolen mukainen segregaatio ilmenee muun muassa oppiainevalinnoissa, opetuksen sisällössä, oppimistuloksissa ja niiden arvioinnissa sekä koulun henkilökunnan koostumuksessa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 22). Sukupuolen mukaiseen segregaatioon liittyy ajatus kaksijakoisen sukupuolikäsityksen mukaan sukupuolittuneista käytännöistä. Liikunnan näkökulmasta tämä voi tarkoittaa esimerkiksi liikuntalajien jakamista miesten ja naisten lajeihin. (Turpeinen, Jaako, Kankaanpää & Hakamäki 2011, 18.)

Sukupuolittuneisuus on sukupuolen mukaisen segregaation sukulaiskäsite. Perusopetuksessa, jossa pojat ja tytöt ja ovat tavallisesti samoissa ryhmissä, puhutaan yleensä sukupuolittuneisuudesta, kun taas ammatillisessa koulutuksessa ja työelämässä käytetään usein termiä segregaatio (Jääskeläinen ym. 2015, 10). Koska perusopetuksen liikunnanopetus toteutetaan usein sukupuolen mukaan jaetuissa erillisryhmissä muusta perusopetuksen toteutuksesta poiketen, käytän tässä tutkimuksessa käsitettä sukupuolen mukainen segregaatio.

Koulujen toiminnassa on edelleen havaittavissa eriyttäviä käytäntöjä ja toimintatapoja. Jotta opettajat pystyvät tunnistamaan ja purkamaan sukupuolittuneita käytäntöjä ja sukupuolistereotypioita työssään, on opettajankoulutuksessa käsiteltävä segregaatiota ja vahvistettava sukupuolitietoista opetusta. Segregaatioon

ja tasa-arvoon liittyviä teemoja tulee lisäksi sisällyttää muun muassa opettajien täydennyskoulutukseen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 22, 13.)

2.4 Koululiikunta

Yksi koululiikunnan tärkeimmistä tavoitteista on luoda edellytykset elinikäiselle liikunnan harrastamiselle vahvistamalla oppilaiden sisäistä motivaatiota liikkuessa. Sisäistä motivaatiota pyritään vahvistamaan synnyttämällä myönteisiä kokemuksia ja pätevyyden tunnetta liikunnan avulla. Erilaiset tavat toteuttaa liikuntaa toimivat välineinä saavuttaa opetukselle asetettuja tavoitteita. (Jaakkola ym. 2017, 264.)

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan liikunnan opetuksen päämäärä on vaikuttaa oppilaiden hyvinvointiin tukemalla heidän fyysistä, sosiaalista ja psyykkistä toimintakykyä sekä positiivista suhtautumista omaan kehoon. Liikunnalla edistetään myös yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja yhteisöllisyyden toteutumista. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 273.)

Vanhemmissa opetussuunnitelmissa on annettu yksityiskohtaisia ohjeita liikunnan järjestämiselle luokka-asteittain, mutta uusimmassa, vuonna 2014 julkaisussa opetussuunnitelmassa uinnin lisäksi ei enää mainita tiettyjä urheilulajeja. (Jaakkola ym. 2017, 28.)

Vaikka opetussuunnitelman perusteissa mainitaan sukupuolen moninaisuuden huomioiminen ja sukupuolittietoinen opetus, ei näistä mainita erikseen mitään liikunnan oppiaineen kohdalla (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 18, 28). Käytännössä se, miten sukupuoli ja sen moninaisuus huomioidaan liikunnan opetuksessa jää opettajan vastuulle. Liikunnanopetuksessa yleisimpiä haasteita liittyen sukupuoleen ovat pukuhuonekäytännöt, uinti- ja paritanssitunnit ja oppilaan uusi etunimi (Berg & Kokkonen 2020).

Voimassa olevan perusopetuslain mukaan opetuksen järjestäjä vastaa opetusryhmien muodostamisesta siten, että opetuksessa saavutetaan opetussuunnitel-

man mukaiset tavoitteet (Perusopetuslaki 628/1998, 30 §). Muita velvoitteita opetusryhmien muodostamiselle ei ole. Riippumatta valitusta tavasta muodostaa opetusryhmät opettajan tehtävä on tunnistaa sukupuolittuneet rakenteet, toimintamallit ja stereotyyppit sekä pyrkiä purkamaan niitä. (Opetushallitus 2016.)

Suomessa erillisopetus on yleistä juuri liikunnanopetuksessa. Erillisryhmät jaetaan sukupuolen mukaisesti poikiin ja tyttöihin, ja niitä opettavat oppilaiden kanssa samaa sukupuolta olevat opettajat. (Berg, 80.) Ryhmäjako perustuu segregaaation lieventämistyöryhmän mukaan lähinnä perinteeseen pedagogisten tekijöiden sijaan. Segregaation lieventämistyöryhmä pitää erillisopetusta ongelmallisena, koska siinä tytöt ja pojat nähdään oppijoina eroavina ryhminä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 23.) Lisäksi erillisopetus vahvistaa näkemystä siitä, että sukupuolia on vain kaksi (Jaakkola ym. 2017, 467). Tästä johtuen erillisopetus on negatiivisesti yhteydessä erityisesti sukupuolivähemmistöihin kuuluvien oppilaiden kouluviihtyvyyteen (Jääskeläinen ym. 2015, 44). Nykyään sukupuoli tunnistetaan moninaisena ilmiönä, joka on otettava huomioon opetuksen järjestämisessä. Opetussuunnitelman perusteissa mainitaan, että oppilaita rohkaistaan tunnistamaan mahdollisuuksia ja tekemään valintoja ilman sukupuoleen kohdistuvia roolimalleja (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 28).

Liikunnanopetuksessa saattaa erillisopetuksen lisäksi ilmetä muita sukupuolittuneita käytänteitä, esimerkkinä erilaiset opetusmenetelmät ja -sisällöt sekä oppilaisiin kohdistuvat odotukset. Tyttöjen ja poikien saatetaan olettaa liikkuvan tavalla, joka on ominaista biologiselle sukupuolelleen: poikien liikunta on koordinoitua ja räjähtävää, kun taas tyttöjen rytmistä ja tasapainoista. (Jaakkola ym. 2017, 467–468.)

3 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -MENETELMÄT

3.1 Tutkimuskysymys

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia sukupuolen mukaisen segregaaation ilmene- mistä perusopetuksen liikunnanopetuksessa sekä käsitellä miten ilmiötä aiheut- tavia toimintatapoja voidaan purkaa.

Tutkimuskysymyksiä ovat:

- Millaisia sukupuolen mukaista segregatiota aiheuttavia käytänteitä voi- daan havaita perusopetuksen liikunnanopetuksessa?
- Millaisia tapoja purkaa sukupuolittuneita käytäntöjä aineistosta nousee esiin?
-

Aiheen olen rajannut koskemaan koko perusopetuksen koululiikuntaa, sillä taval- lisesti sukupuolen vaikutus liikunnanopetuksessa tulee esiin jo ala-asteella, kun kolmannelta luokalta alkaen liikunnanopetus toteutetaan yleisimmin erillisopetuk- sena, tyttöjen ja poikien liikuntana (Lehtonen 2003, 89).

3.2 Systemaattinen kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaus voidaan tehdä useista eri syistä. Kirjallisuuskatsauksen avulla on mahdollista kehittää ja arvioida olemassa olevaa teoriaa, muodostaa uutta teoriaa, rakentaa kokonaiskuva tietystä aiheesta, käsitellä teorian historiallista kehitystä sekä tunnistaa ongelmia. Kirjallisuuskatsauksella tutkitaan, millaista tut- kimusta aiheesta on tehty ja kootaan ne yhteen. Kirjallisuuskatsauksen pohjalta voidaan lähteä tekemään myös uusia tutkimuksia. (Salminen 2011, 3–4.)

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on yksi kirjallisuuskatsauksen kolmesta pe- rustyypistä. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus tiivistää tietystä aiheesta tehtyjen aikaisempien tutkimusten keskeiset sisällöt. Se toimii tapana seuloa tieteellisesti merkittäviä julkaisuja ja analysoida niitä. Seulonnassa tutkimukset valitaan huo- lallisesti asetettujen kriteerien mukaisesti, joka lisää tutkimuksen luotettavuutta.

(Salminen 2011, 9, 11.) Tutkimuksen toistettavuus vaatii prosessin huolellista suunnittelua ja kuvausta (Metsämuuronen 2009, 47).

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus etenee noudattaen tiettyjä vaiheita. Finkin mallin mukaan vaiheet voidaan jakaa seitsemään osioon, joita ovat: tutkimuskysymysten asettaminen eli tutkimusongelman määrittely, tietokantojen valinta, hakutermien täsmentäminen, hakutulosten karsiminen asetettujen kriteerien avulla, tutkimusten ja artikkeleiden tieteellisen laadun arviointi sekä lopuksi katsauksen kirjoittaminen ja tulosten syntetisointi. (Salminen 2011, 10.)

TAULUKKO 1. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen vaiheet Finkin mallin mukaan

1. Tutkimuskysymysten asettaminen
2. Tietokantojen valinta
3. Hakutermien täsmentäminen
4. Hakutulosten karsiminen sisäänotto- ja poissulkukriteerien avulla
5. Artikkeleiden tieteellisen laadun arviointi
6. Katsauksen kirjoittaminen
7. Tulosten syntetisointi

Jo suunnitteluvaiheessa päätetyt hyväksymiskriteerit määrittävät, millaisia tutkimuksia systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen hyväksytään. Hyväksymiskriteereitä asettaessa päätetään, mistä, miten ja kuinka pitkältä ajalta tietoa haetaan. Hyväksymis- ja poissulkukriteerien avulla systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen valitaan joukko mahdollisimman luotettavia tutkimuksia. (Metsämuuronen 2009, 47.)

Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tärkein kirjallisuushaku toteutetaan erilaisissa tietokannoissa. Tietokannoista hakusanastrategioiden avulla löytyneistä julkaisuista tarkastellaan tiivistelmät, joiden perusteella tarkistetaan, täyttykö aikaisemmin asetetut hyväksymiskriteerit. Hyväksymiskriteerit täyttävät tutkimukset valitaan mukaan kirjallisuuskatsaukseen. (Metsämuuronen 2009, 48.)

3.3 PICO-menetelmä

Käytin tutkimuskysymyksen sekä hakutermien määrittämisessä apuna PICO-menetelmää. PICO-menetelmän muodostuu neljästä osasta, joita ovat Population (P) eli tutkimuksen kohde, Intervention (I) eli interventio, Comparison (C) eli vertailu ja Outcome (O) eli lopputulosmuuttujat (Oulun yliopisto 2024). Tutkimuskysymykseen liittyvien osien tunnistaminen helpottaa hakutermien määrittämistä.

Hakusanojen muodostamisessa käytin apuna YSA asiakirjasanastoa, jonne on koottu eri tieteenalojen yleissanasto. Suomenkielisten sanojen lisäksi sanastosta löytyy myös niiden englanninkieliset termit. Etsin tutkimukseeni sopivia hakusanoja erityisesti sukupuolen mukaiseen segregatioon ja sukupuolittuneisuuteen sekä liikunnanopetukseen liittyen. Valitsemat hakutermit voidaan yhdistää Boolean-logiikan avulla sanoilla OR, AND ja NOT. Saman aihepiirin sanat yhdistetään sanalla OR, eri aihepiirin sanat yhdistetään sanalla AND ja NOT sana jättää pois halutun viitteen. (Oulun yliopiston kirjasto 2024.) Hakusanojen katkaisu * -merkin avulla ei tuottanut lisää tuloksia, jonka takia sitä ei käytetty. Hakusanoista muodostin hakulausekkeita seuraavalla tavalla:

(sukupuoli OR sukupuolittuneisuus OR sukupuolittuminen OR sukupuolierottelu OR sukupuolisegregaatio OR sukupuolitietoisuus OR sukupuolinäkökulma) AND (liikunnanopetus OR koululiikunta OR liikuntakasvatus OR liikunta) AND (perusopetus OR peruskoulu)

(gender OR sex OR “gender segregation” OR “sex segregation” OR “sex separation” OR “gender bias” OR gendering OR “gendered practices” OR “gendered processes” OR “gender sensitivity”) AND (“physical education”) AND (“basic education” OR “primary school” OR “elementary school” OR “comprehensive school”)

TAULUKKO 2. PICO -menetelmä

Population (P)	Intervention (I)	Comparison (C)	Outcome (O)
Peruskoulu Perusopetus	Liikunnanopetus Koululiikunta Liikuntakasvatus Liikunta	-	Sukupuolen mukainen segregaatio Sukupuolisegregaatio Sukupuolittuneisuus Sukupuolittuminen Sukupuolierottelu Sukupuolitietoisuus Sukupuolinäkökulma Sukupuoli
Basic education Comprehensive school Elementary school Primary school	Physical educa- tion	-	Gender segregation Sex segregation Sex separation Gender bias Gendering Gendered practices Gendered processed Gender sensitivity Gender / Sex

3.4 Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Tutkimusaineistoiksi hyväksyin vertaisarvioituja julkaisuja sekä väitöskirjoja varmistaakseni tutkimusaineistojen luotettavuuden. Rajasin hakutulokset vertaisarvioituihin tieteellisiin julkaisuihin, jotka on julkaistu vuosien 2000–2024 aikana, saatavilla verkossa maksutta kokoteksti-muodossa sekä joiden julkaisukieli on suomi tai englanti. Alla olevassa taulukossa esittelen aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit.

TAULUKKO 3. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Vertaisarvioitu julkaisu tai väitöskirja	Jokin muu kuin vertaisarvioitu julkaisu tai väitöskirja
Julkaisuvuosi 2000–2024	Julkaistu ennen vuotta 2000
Suomen- tai englanninkielinen aineisto	Ei suomen- tai englanninkielinen aineisto
Kohderyhmä 7–16-vuotiaat	Kohderyhmä alle 7-vuotiaat tai yli 16-vuotiaat
Aineisto vastaa tutkimuskysymykseen	Aineisto ei vastaa tutkimuskysymykseen
Koko teksti saatavilla verkossa maksutta	Koko teksti ei saatavilla verkossa maksutta

3.5 Tutkimusaineiston haku

Toteutin systemaattisen tiedonhaun seuraavissa tietokannoissa keväällä 2024: Finna.fi, Luc Finna kansainväliset e-aineistot ja ERIC (EBSCO). Kotimaisia tutkimuksia aiheesta etsin Finna.fi tietokannasta suomenkielisellä hakulausekkeella. Tutkimusaineistoa hakiessa kävi ilmi, että suomalaisia tutkimuksia sukupuolen mukaisesta segregaatiosta perusopetuksen liikunnanopetuksessa on tehty hyvin vähän. Tästä syystä otin tutkimukseeni mukaan myös kansainvälisiä tutkimuksia, jotta aihetta on mahdollisuus käsitellä laajemmin. Muista tietokannoista etsin kansainvälisiä tutkimuksia englanninkielisellä hakulausekkeella. Esittelen seuravaksi tarkemmin tietokannoissa käyttämäni hakulausekkeet. Hakutulosten ja tutkimukseeni hyväksytyjen artikkeleiden määrä esitellään tarkemmin luvussa 3.6 PRISMA-menetelmä.

3.5.1 Finna.fi tietokanta

Suoritin haun Finna.fi tietokantaan 28.2.2024 seuraavalla hakulausekkeella: (sukupuoli OR sukupuolittuneisuus OR sukupuolittuminen OR sukupuolierottelu OR

sukupuolisegregaatio OR sukupuolittietoisuus OR sukupuolinäkökulma) AND (liikunnanopetus OR koululiikunta OR liikuntakasvatus OR liikunta) AND (perusopetus OR peruskoulu). Rajasin hakutulokset vuosien 2000–2024 aikana julkaistuihin suomen- ja englanninkielisiin julkaisuihin, jotka ovat saatavilla verkossa. Hakulausekkeella sain 182 hakutulosta. Hyväksyin aineistoksi vain vertaisarvioituja julkaisuja ja väitöskirjoja. Näistä huomioitiin tieteelliset julkaisut, joiden otsikot viittasivat sukupuoleen koululiikunnassa.

Ensimmäisessä vaiheessa hakutuloksista huomioitiin tieteelliset julkaisut, joiden otsikossa hakulause toteutui. Otsikon perusteella hakutuloksista hylättiin 180, koska ne eivät vastanneet tutkimukseni aihetta otsikon perusteella tai eivät olleet väitöskirjoja tai vertaisarvioituja julkaisuja. Kaksoiskappaleita ei ollut. Toisessa vaiheessa käytiin läpi ensimmäisen vaiheen läpäisseiden julkaisujen abstraktit sisäänotto- ja poissulkukriteerit huomioiden, joiden perusteella yhtään hakutulosta ei hylätty. Kolmannessa vaiheessa luin julkaisut kokonaan ja niiden keskeisimmät tutkimustulokset, joista lopulliseen tarkasteluun jäi kaksi hakutulosta.

3.5.2 Luc-Finna kansainväliset e-aineistot tietokanta

Suoritin haun Luc-Finna tietokantaan 28.2.2024 seuraavalla hakulausekkeella: (gender OR sex OR “gender segregation” OR “sex segregation” OR “sex separation” OR “gender bias” OR gendering OR “gendered practices” OR “gendered processes” OR “gender sensitivity”) AND (“physical education”) AND (“basic education” OR “primary school” OR “elementary school” OR “comprehensive school”).

Rajasin hakutulokset vuosien 2000–2024 aikana julkaistuihin vertaisarvioituihin englanninkielisiin julkaisuihin, jotka ovat saatavilla kokotekstinä verkossa. Hakulausekkeella sain 8097 hakutulosta. Järjestin hakutulokset relevanssin mukaan, jolloin hakuun parhaiten täsmäävät tulokset näkyvät ylimpänä.

Seulonnan ensimmäisen vaiheen läpäisi ne julkaisut, jotka käsittelivät sukupuolta koulun liikunnanopetuksessa otsikkotasolla. Hakutuloksia oli melko paljon, joten relevanssia hyödyntämällä sain ylimmäksi hakuuni parhaiten sopivat tulokset.

Päätin ensimmäisen vaiheen huomattessani etteivät julkaisut enää vastanneet tutkittavaa aihetta otsikon perusteella. Lopetin ensimmäisen vaiheen noin 1000 hakutuloksen kohdalla. Seulonnan toiseen vaiheeseen siirtyi kaksi hakutulosta. Kaksoiskappaleita ei tälläkään kertaa esiintynyt.

Seulonnan toisessa vaiheessa kävin läpi ensimmäisen vaiheen läpäisseiden julkaisujen abstraktit. Kolmanteen vaiheeseen siirtyi kaksi hakutulosta, joista lopulliseen tarkasteluun jäi yksi hakutulos.

3.5.3 ERIC (EBSCO) tietokanta

Suoritin haun ERIC tietokantaan 20.3.2024 seuraavalla hakulausekkeella: (gender OR sex OR “gender segregation” OR “sex segregation” OR “sex separation” OR “gender bias” OR gendering OR “gender practices” OR “gender processed” OR “gender sensitivity”) AND (“physical education”) AND (“basic education” OR “primary school” OR “elementary school” OR “comprehensive school”). Rajasin hakutulokset vuosien 2000–2024 aikana julkaistuihin vertaisarvioituihin englanninkielisiin julkaisuihin, jotka ovat saatavilla kokotekstinä verkossa. Hakulausekkeella sain 172 hakutulosta.

Otsikon perusteella hakutuloksista hylättiin 164, koska ne eivät vastanneet tutkimukseni aihetta. Tämän jälkeen kävin 8 jäljelle jääneen julkaisun abstraktit sisäänotto- ja poissulkukriteerit huomioiden. Näistä päädyttiin hylkäämään 2. Kolmanteen vaiheeseen jäi kuusi hakutulosta, joista lopulliseen tarkasteluun jäi neljä aineistoa.

TAULUKKO 4. Tutkimusaineistojen menetelmät ja kohderyhmät

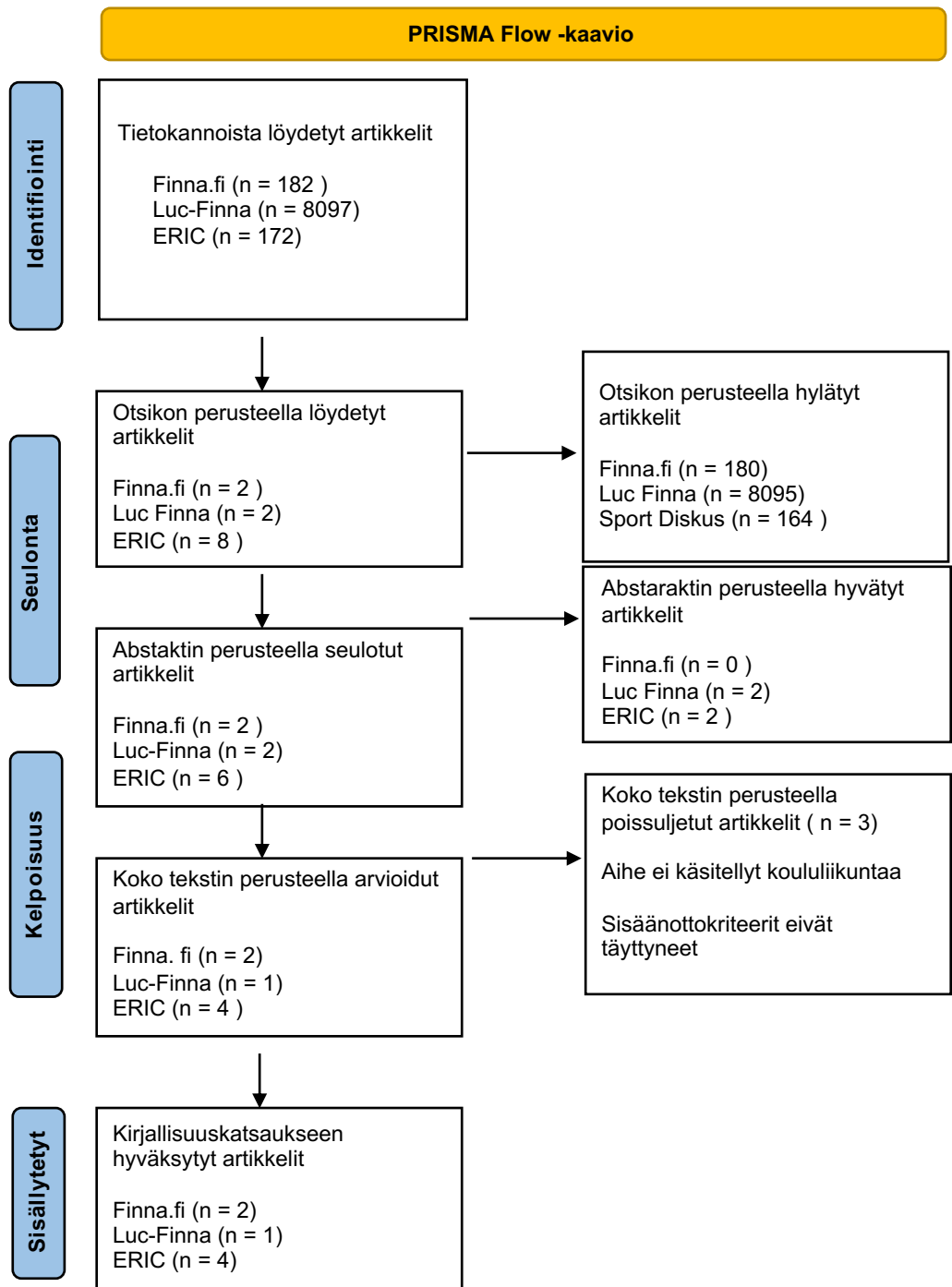
Teos	Menetelmä	Tutkimuksen kohde-ryhmä / vastanneiden ikä
Berg (2010) Ryhmärajoja ja hierarkioita: etnografinen tutkimus peruskoulun yläasteen liikunnanopetuksesta (Suomi)	Etnografinen tutkimus	13–14-vuotiaat oppilaat ja opettajat (ikää ei mainittu)
Lehtonen (2003) Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa: Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset (Suomi)	Haastattelut	30 sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvaa nuorta 28 15–20-vuotiasta 2 yli 20-vuotiasta
Frühauf, Hundhausen & Kopp (2022) Better Together? Analyzing Experiences from Male and Female Students and Teachers from Single-Sex and Co-educational Physical Education Classes (Saksa ja Itävalta)	Haastattelut	64 11–18 –vuotiasta (33 oppilasta erillisryhmästä ja 31 sekaryhmästä) ja 12 liikunnanopettajaa keski-ikänsä 37.9 ± 9.9 vuotta (6 erillisryhmästä ja 6 sekaryhmästä)
Simon, Marttinen & Phillips (2021) Marginalized girls' gendered experiences within a constructivist afterschool program (REACH) (Yhdysvallat)	Fenomenografinen tutkimus	12 10–12-vuotiasta tyttöä

<p>Adamcak, Bartik & Michal (2020)</p> <p>The Problems of Contemporary Education</p> <p>Comparison of Primary School Pupils' and Secondary School Students' Opinions on Physical Education Classes in Slovakia.</p>	<p>Kyselylomake</p>	<p>3606 alakoulun oppilasta</p> <p>Poikien keski-ikä 14.32± 0.35 vuotta</p> <p>Tyttöjen keski-ikä 14.28 ± 0.39 vuotta</p>
<p>Marttinen, Meza & Flory (2021)</p> <p>Stereotypical Views of Beauty and Boys STILL Not Letting Girls Play: A Student-Centered Curriculum for Young Girls Through an After-School Activist Approach (Yhdysvallat)</p>	<p>Fenomenografinen tutkimus</p>	<p>9 10–11-vuotiasta tyttöä</p>
<p>Clark & Paechter (2007)</p> <p>'Why can't girls play football?' Gender dynamics and the playground (Iso-Britannia)</p>	<p>Etnografinen tutkimus</p>	<p>10–11-vuotiaat oppilaat</p>

3.6 PRISMA-menetelmä

Tärkeä osa systemaattista tiedonhakuja on hakuprosessin dokumentointi ja raportointi sen läpinäkyvyyden ja toistettavuuden toteutumiseksi. Osana valintaprosessin kuvaamista voidaan käyttää PRISMA-menetelmää, eli Preferred Reporting Items for Systematic reviews and Meta-Analyses. PRISMA-kaavion avulla raportoidaan valintaprosessin etenemistä ja siinä saatuja hakutulospäätyä. (Tampereen yliopiston kirjasto 2023.)

Alla oleviin PRISMA-kaavioihin on kuvattu aineiston valintaprosessi. Kaavio on vapaasti suomennettu englanninkielisestä PRISMA Flow -kaaviosta. Alkuperäinen PRISMA Flow -kaavio on esitelty liitteissä (Liite 1).



KUVIO 1. PRISMA –kaavio

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa käsitellään tuloksia tutkimuskysymyksen valossa: *Millaisia sukupuolen mukaista segregatiota aiheuttavia käytänteitä voidaan havaita perusopetuksen liikunnanopetuksessa?*

Tutkimuksen tuloksista voi olla hyötyä erityisesti liikuntakasvattajille toteuttaessaan tasa-arvoista ja sukupuolitietoista opetusta opetussuunnitelman mukaisesti. Tutkimuksen tuloksien avulla voidaan myös kartoittaa mahdollista tarvetta uusille tutkimuksille.

4.1 Sukupuolioletukset ja -stereotypiat

Opettajilla ja oppilailla on erilaisia käsityksiä sukupuolesta ja sen ilmenemisestä asenteissa ja käyttäytymisessä. Haastattelussa 50 % sekaryhmän oppilaista ja 1 % erillisryhmän oppilaista piti tiettyjä ominaisuuksia sukupuolineutraaleina, eikä yhdistänyt ominaisuuksia tiettyyn sukupuoleen. Poikia kuvattiin stereotyyppisesti äänekkäiksi, aggressiivisiksi ja itsekkäiksi. Itsekkyydellä viitattiin siihen, etteivät pojat syötelleet palloa joukkuepeleissä. Aggressiivisuus kuitenkin mainittiin ainoastaan erillisryhmässä olevien oppilaiden toimesta. Myös osa opettajista vahvisti joitain kuvauksia oppilaiden käyttäytymisestä. Opettajat kuvasivat poikien olevan dominoivampia ja kilpailullisempia kuin tytöt. Vaikka tyttöjä kuvattiin yleisesti poikia pidättäytyväisempinä ja varovaisempina, nähtiin eroihin vaikuttavan sukupuolen lisäksi persoonallisuus ja liikunnallisuus. (Frühauf, Hundhausen & Kopp 2022, 5–6.)

Kuvauksia äänekkäistä ja rajuista pojista, jotka eivät syöttele palloa esiintyi myös Clark ja Paechterin (2007), Lehtosen (2003) sekä Simonin, Marttisen ja Phillipsin (2021) tutkimuksissa. Tyttöjen taas ajatellaan pitävän esteettisistä taidoista sekä heihin kohdistuu vaatimuksia siroudesta ja notkeudesta (Lehtonen 2003, 92). Koululiikunnan lajivalintoja saatetaan suoraan perustella vallitsevilla sukupuolistereotyyppioilla, jonka takia pojille tarjotaan esimerkiksi pallopelejä useammin

kuin tytöille. Kaikki oppilaat eivät kuitenkaan allekirjoita näitä perinteisiä sukupuolioletuksia, ja ne aiheuttavat osalle ikäviä tuntemuksia koulun liikuntatunneilla.

Liikuntalajien valinnassa vaikuttaa opettajan näkemyksen lisäksi vertaispaine. Oppilas, joka harrastaa sukupuolirajoja rikkovaa liikuntalajia, joutuu herkästi kiusaamisen kohteeksi muiden oppilaiden toimesta. Tytöillä sukupuolirajoja ylittävää toimintaa on useammin näkyvissä ja se on hyväksyttävämpää esimerkiksi paritanssi-tilanteissa, jossa tyttö voi asettua miehen rooliin. Pojilta taas harvemmin edellytetään sitä, että he asettuvat paritanssi-tilanteissa naisen rooliin. Tyttö, joka omaa tarpeeksi maskuliiniseksi ymmärrettyjä piirteitä, kuten tarpeeksi hyvät fyysiset taidot, pääsee pelaamaan poikien kanssa, kuten haastateltavana olleen Päivin kohdalla oli käynyt. (Lehtonen 2003, 94–95, 97.)

Myös kolmessa muussa aineistossa oli mainintoja vastaavista tilanteista, joissa pojat hyväksyivät sellaisen tytön pelaamaan jalkapalloa, jota pidettiin tarpeeksi hyvänä pelaajana. Maskuliinisinä piirteinä pidettiin fyysisten taitojen lisäksi aggressiivisuutta ja kilpailullisuutta. Näissä tilanteissa tyttö joutuu todistamaan ominaisuutensa, jotta hänet voidaan hyväksyä mukaan peliin. (Marttinen, Meza & Flory 2021, 446.) Urheilussa tarvittavat ominaisuudet kuten aggressio, voima ja päättäväisyys ovat kuitenkin ristiriidassa feminiinisiksi koettujen ominaisuuksien kanssa (Clark & Paechter 2007, 262). Tämän takia sukupuolirajoja rikkovat tytöt, jotka pääsevät mukaan poikien peleihin nähdään usein maskuliinisinä.

Näkymättömiä sukupuolirajoja on vaikea ymmärtää, jonka seurauksena sitä, etteivät tytöt harrasta tiettyä lajia perustellaan helposti pelkillä sukupuolesta johtuvilla mielenkiinnonkohteilla (Clark & Paechter 2007, 266). Vaikka sukupuolijakoa on mahdollista rikkoa, kertoo asetelma maskuliinisten piirteiden vallasta. Maskuliinisia piirteitä ja poikien suoritusta pidetään normina, johon tyttöjen suoritusta verrataan. Toisaalta myös poikien suoritusta verrataan tähän normiin. (Lehtonen 2003, 95.) Maskuliinisten piirteiden ja ominaisuuksien arvostaminen oppilaiden ja opettajien toimesta nähdään ongelmallisena, sillä se vahvistaa sukupuolittuneita käytäntöjä.

Liikuntatunneilla huomio ja arviointi ei kohdistu pelkästään oppilaisiin, vaan arvioinnin kohteena ovat myös opettajat. Sukupuolen mukaisessa ryhmäjaossa poikia opettava miespuolinen opettaja näyttäytyy miehen mallina, ja vastaavasti tyttöjä opettava naispuolinen opettaja naisen mallina (Lehtonen 2003, 97). Liikunnanopettaja joutuu arvioinnin kohteeksi toimiessaan esimerkkinä sekä ottaessaan osaa eri urheilulajeihin. (Berg 2010, 132.) Opettajan taitojen lisäksi oppilaat arvioivat opettajan tapaa opettaa sekä olla vuorovaikutuksessa oppilaiden kanssa. Liikunnanopettaja voi helpottaa vastustamaan negatiivisen vertaispaineen vaikutusta tukemalla ja rohkaisemalla oppilaita sekä vaikuttaa toiminnallaan ja asenteillaan vallitseviin sukupuolikäsityksiin ja stereotypioihin. Tällainen tapaus nousi esiin Lehtosen (2003) haastattelussa, jossa erään oppilaan miespuolinen liikunnanopettaja oli tukenut oppilaan tanssiharrastusta ja kannustanut jatkamaan sitä muiden oppilaiden puheista huolimatta. Toisaalta opettaja voi toiminnallaan myös vahvistaa vallitsevia sukupuolistereotypioita esimerkiksi ohjaamalla tytöt sukupuolen mukaisina nähtyjen aktiviteettien pariin, kuten Simonin, Marttisen ja Phillipsin (2021) aineistossa nousi esiin.

Huomioitavana seikkana naispuolisten liikunnanopettajien pätevyyttä opettaa poikia kyseenalaistettiin enemmän, kuin miespuolisten liikunnanopettajien pätevyyttä opettaa tyttöjä. (Berg 2010, 116). Tämä voi tuoda haasteita suunniteltaessa liikunnanopetuksen toteutusta sekaryhmissä erillisopetuksen sijaan. Erilainen suhtautuminen sukupuolikysymyksiä kohtaan voi aiheuttaa haasteita myös mies- ja naisliikunnanopettajan välillä (Lehtonen 2003, 99).

4.2 Liikuntatuntien lajivalinnat

Nykyisten liikunnan opetussuunnitelmien ja liikuntatuntien käytäntöjen välillä on havaittavissa ristiriitoja. Yksi liikunnanopetuksen haasteista on, miten liikunnanopettajat omaksuvat päivittyvät opetussuunnitelmat osaksi ammatti-identiteettiään. (Berg 2010, 131.) Nykyisessä opetussuunnitelmassa ei enää mainita tiettyjä urheilulajeja uintia lukuun ottamatta.

Tutkimuksessa hyödynnetyssä aineistossa nousi ilmi, että tutkimuskohteena olevan koulun 7. luokkalaisilla tytöillä oli liikuntatunneilla useampia liikuntalajeja kuin pojilla. Jääkiekko oli ainoa laji, jota oli vain poikien ohjelmassa. Vain tyttöjen ohjelmassa oli muun muassa musiikkiliikuntaa, aerobicia ja leikkejä. Huomioitavaa on, että aiemmissa opetussuunnitelmissa leikinomaisuus on yhdistetty vain tyttöjen liikuntaan. Luisteluun liittyi lisäksi oletus, että kaikilla pojilla on hokkarit, sekä tytöillä kaunoluistimet. (Berg 2010, 99, 129.) Kaikissa tutkimusaineistoissa esiintyi eroja tyttöjen ja poikien lajivalinnoissa koulun liikuntatunneilla. Lehtosen (2003) tekemässä haastattelussa mainittiin tyttöjen vetävän aerobicia, sillä aikaa, kun pojat tekivät kuntoratoja. Myös Frühaufin, Hundhausenin ja Koppin (2022) haastateltava toivoi muutosta tilanteeseen, jossa pojat pelaavat jalkapalloa ja tytöt tanssivat.

Yksi tutkimuksista osoitti, että sekä tyttöjen että poikien lempiaktiiviteetti liikuntatunneilla oli urheilupelit. Liikkuminen pelien ja hauskanpidon ohella oli vastaajien mukaan suurin motivaation aiheuttaja liikuntatunneilla sukupuolesta riippumatta. Kysyttäessä lempiaktiiviteettia liikuntatunneilla, tyttöjen vastauksissa esiintyi enemmän vastauksia voimistelun ja ulkoliikunnan puolesta. Toisaalta myös vähiten suosikkiaktiiviteettina voimistelu nousi tyttöjen yleisimmäksi vastaukseksi. (Adamcak, Bartik & Michal 2020, 263–264.)

4.3 Seka- ja erillisryhmät

Tutkimusaineiston kohderyhmänä oli sekä seka- että erillisryhmiä. Erään tutkimuskoulun liikuntatunnit järjestettiin sekaryhmissä, mutta pedagogisten perustelujen sijaan ryhmäjakoon vaikuttivat taloudelliset syyt (Berg 2010, 117, 130.) Ryhmäjaon toteuttamista sekaryhmissä perusteltiin myös toisen aineiston mukaan vähäisillä resursseilla ja ryhmäkoilla. Haastateltavien mukaan sukupuolen perusteella jaettuja liikuntaryhmiä ei oppilaille tavallisesti perusteltu. (Lehtonen 2003, 90.)

Sekaryhmässä 30 % oppilaista piti liikuntaa sukupuolineutraalina, eikä yhdistänyt urheilulajeja tiettyyn sukupuoleen, kun taas erillisryhmässä vain 1 % oppilaista oli samaa mieltä. Sekaryhmässä suoritettiin monipuolisesti sukupuolen mukaisia ja

vastaisia aktiviteetteja. Erillisryhmässä pojat ilmoittivat suorittavansa vain sukupuolen mukaisia aktiviteetteja ja joitain sukupuolineutraaleja aktiviteetteja. Erillisryhmässä työt ovat yleisesti avoimempia suorittamaan sukupuolen vastaisia aktiviteetteja kuin pojat. Se, kuinka monipuolisesti tytöt suorittavat aktiviteetteja, riippuu paljon opettajasta ja koulusta. (Frühauf, Hundhausen & Kopp 2022, 5–7.) Aineistoissa toistui useita kummankin sukupuolen mukaisina lajeina pidettyjä liikuntamuotoja. Poikien sukupuolen mukaisina aktiviteetteja pidettiin muun muassa jalkapalloa, koripalloa sekä jääkiekkoa. Tyttöjen sukupuolelle tyypillisiä aktiviteetteja olivat tanssi, voimistelu ja lentopallo.

Tutkimuksessa tyttöjen ja poikien stereotyyppiseen käytökseen liittyvien ominaisuuksien esiintymistä verrattiin seka- ja erillisryhmissä. Tyttöjen stereotyyppisenä käytöksenä mainittiin muun muassa pelko saada osuma pallosta ja epämotivoituneisuus liikuntaa kohtaan. Pelkoa tulla osutuksi pallolla oli havaittu enemmän sekaryhmässä kuin erillisryhmässä. Tyttöjen epämotivoituneisuus taas havaittiin yleisemmäksi erillisryhmässä kuin sekaryhmässä. Poikien kohdalla merkittävin ero oli stereotyyppisenä käytöksenä mainittu aggressiivisuus, jota oppilaiden mukaan havaittiin vain erillisryhmässä. (Frühauf, Hundhausen & Kopp 2022, 5.)

Positiivisia vaikutuksia liikunnanopetuksen järjestämisellä sekaryhmässä ovat erityisesti monipuolisten aktiviteettien suorittaminen ja yhteistyötaitojen kehittyminen. Liikunnanopetuksen sekaryhmässä tiettyä käyttäytymistä määrittävänä tekijänä nähdään vapaa-ajan harrastuneisuus sekä persoonallisuus sukupuolen sijaan (Frühauf, Hundhausen & Kopp 2022, 5–6). Tämä vaikuttaa positiivisesti erityisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kokemuksiin koululiikunnasta.

Perusteltaessa liikunnanopetuksen erillisopetuksen järjestämistä korostetaan sukupuolten sosiaalisia ja biologisia eroja sekä itsestään selviksi miellettyjä sukupuolirooleja. Sekaryhmässä toteutetussa liikunnanopetuksessa on mahdollisuus suosia tiettyä sukupuolta, tyttöihin kohdistua seksuaalista häirintää poikien toimesta ja pojilla mahdollisuus dominoida tyttöjen jäädessä taka-alalle. (Lehtonen 2003, 90–91.)

5 POHDINTA

5.1 Johtopäätökset

Sukupuolen kaksijakoisuus on edelleen näkyvissä liikuntatuntien käytännöissä sekä oppilaisiin ja opettajiin kohdistuvissa asenteissa ja oletuksissa. Opettajalla on merkittävä rooli sukupuolen mukaista segregatiota aiheuttavien käytäntöjen ylläpitäjänä ja haastajana (Lehtonen 2003, 92). Vaikka nykyään sukupuoli tunnistetaan moninaisena ilmiönä ja opettajien tehtävä on tunnistaa ja purkaa sukupuolittuneita rakenteita, toimintamalleja ja stereotypioita työssään, ei sukupuoleen liittyviä näkemyksiä ole helppo muuttaa. Tämä laittoi pohtimaan, kokeeko opettajat saavansa tarpeeksi tukea ja tietoa sukupuolitietoisen opetuksen toteuttamiseksi.

Liikunnanopettajat, jotka eivät ole ottaneet sukupuolikysymyksiä huomioon liikunnanopetuksessa kertoivat syyksi ajan ja tiedon puutteen (Frühauf, Hundhausen & Kopp 2022, 9). Sukupuolittuneiden käytäntöjen ja sukupuolistereotyyppien tunnistamiseksi opettajankoulutuksessa on käsiteltävä segregatiota ja vahvistettava sukupuolitietoista opetusta. Segregatioon ja tasa-arvoon liittyviä teemoja tulee sisällyttää opettajien täydennyskoulutukseen ja konkreettisia työkaluja ja resursseja tarjota, jotta tasa-arvoista ja sukupuolitietoista opetusta voidaan toteuttaa opetussuunnitelman mukaisesti. Riittävät resurssit tarjoavat mahdollisuuden ottaa sukupuolikysymykset paremmin huomioon sekä kokeilla uusia menetelmiä tasa-arvoisemman ja sukupuolitietoisemman opetuksen toteuttamiseksi.

Eroja tyttöjen ja poikien lajivalinnoissa koulun liikuntatunneilla esiintyi kaikissa tutkimusaineistoissa. Opettaja voi purkaa sukupuolittuneita käytäntöjä tarjoamalla oppilaille monipuolisesti eri liikuntamuotoja myös oman osaamisalueen ulkopuolelta sekä ottamalla oppilaiden toiveet huomioon. Adamcakin, Bartikin ja Michalin (2020) tutkimuksen perusteella tyttöjen ja poikien lajimieltymyksillä koululiikunnassa on jonkin verran eroavaisuuksia. Siitä huolimatta sekä poikien että tyttöjen lempiliikuntamuodoksi osoittautui urheilulliset pelit, eli esimerkiksi joukkuelajit ja pallopelit, vaikka usein sukupuolen mukaan jaettujen erillisryhmien toisistaan eroavia lajivalintoja perustellaan yleensä juuri kiinnostuksenkohteilla. Oppilaan omat kiinnostuksenkohteet ovat kuitenkin sukupuolta merkittävämpi tekijä, sillä

sekä poikien että tyttöjen kesken on havaittavissa eroavaisuuksia lajimieltymyksissä. Tämän perusteella opetusryhmät voitaisiin jakaa sukupuolen sijaan oppilaiden kiinnostuksenkohteiden mukaan.

Sukupuolen mukaista segregaatiota aiheuttavia käytäntöjä voi purkaa käyttämällä inklusiivista kieltä, joka huomioi kaikki vähemmistöryhmät. Opettajan sanavalinnoilla, puheen sävyllä sekä tavalla keskustella voi rakentaa tasa-arvoista ja monimuotoista ympäristöä. Samalla inklusiivinen kieli tarjoaa opettajalle mahdollisuuden jakaa oppilaille tietoa sukupuolen moninaisuudesta sekä toteuttaa sukupuolitietoista kasvatusta, jossa jokainen oppilas huomioidaan yksilönä. Lisäksi minkäänlaista syrjintää tai kiusaamista ei tule hyväksyä ja siihen on aina puututtava.

5.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Systemaattista kirjallisuuskatsausta toteuttaessa olen kuvannut hakuprosessia sekä sisäänotto- sekä poissulkukriteerejä mahdollisimman tarkasti. Prosessin huolellinen suunnittelu ja raportointi mahdollistaa sen toistettavuuden, ja lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös vertaisarvioitujen julkaisujen sekä väitöskirjojen hyväksyminen tutkimuksen aineistoksi. Kaikki tutkimusaineistoni olivat joko vertaisarvioituja julkaisuja tai väitöskirjoja. Toisaalta se myös rajasi saatuja hakutuloksia, joten on mahdollista, että joitain tärkeitä tutkimuksen aiheeseen liittyviä julkaisuja on voinut jäädä hakutulosten ulkopuolelle. Hakutuloksia rajasi myös kriteeri kokotekstin ilmaisesta saatavuudesta verkossa, joka on voinut jättää olennaista tietoa tutkimuksen ulkopuolelle. Tiedonhaku rajattiin kolmeen tietokantaan, jotta työmäärä pysyi kohtuullisena. Tiedonhaun rajaaminen kolmeen tietokantaan vaikutti tutkimuksessa hyödynnettyjen aineistojen määrään. Aineistojen vähäinen määrä taas vaikuttaa tutkimuksen yleistettävyyteen.

Koska suomenkielisiä tutkimuksia sukupuolen mukaisesta segregaatiosta perusopetuksen liikunnanopetuksessa löytyi hyvin vähän, jouduin ottamaan mukaan myös englanninkielisiä aineistoja. Englanninkielisiä aineistoja tulkittaessa on

mahdollisuus käänkösvirheille tai puutteille. Hakuvaiheessa englanninkielisten hakusanojen muodostamisessa käytin apuna YSA:a eli Yleistä suomalaista asiasanastoa mahdollisimman luotettavien hakusanojen löytämiseksi.

Mahdollisimman uuteen kirjallisuuteen pohjautuvan teorian tiedon käyttö varmistaa sen, että tieto on ajan tasalla uusimpien käsitysten ja tutkimuksien valossa. Koska aiheesta tehtyjä tutkimuksia on tehty vähän, rajasin aineistojen julkaisuajankohdan 2000–2024 välille, jotta löysin tarpeeksi tutkimusaineistoa. Samasta syystä päädyin myös valitsemaan tutkimusaineistoksi kaksi aineistoa, jossa osa kohderyhmästä oli hyväksymiskriteerien vastainen kohderyhmän iän ylittäessä 16 vuotta. Toinen tutkimuksista käsitteli haastateltavien kokemuksia Suomen perusopetuksesta liittyen sukupuoleen, joten päätin hyväksyä tutkimuksen osaksi tutkimusaineistoa. Toisessa aineistossa tutkimuksen kohderyhmä oli ala- ja yläkoulun oppilaat, joista yläkoulun oppilaiden ikä ylitti hyväksymiskriteereissä asetetun iän. Tässä tutkimuksessa tulokset oli kuitenkin eroteltu ala- ja yläkoulun oppilaiden sekä sukupuolen mukaan, jonka takia päädyin hyväksymään tutkimuksen osaksi tutkimusaineistoa.

5.3 Jatkotutkimustarpeet

Kuten aikaisemmin on jo mainittu, tämä kirjallisuuskatsaus osoitti, että sukupuolen mukaisesta segregatiosta perusopetuksen liikunnanopetuksessa on tehty vielä vähän tutkimusta. Perusopetuksen liikunnanopetusta Suomessa on tarpeellista tutkia lisää sukupuolen näkökulmasta, jotta saataisiin ajankohtaista tietoa tasa-arvoisen ja sukupuolittietoisien opetuksen toteutumisesta liikunnanopetuksessa. Opettajan tulisi pystyä perustelemaan oppilaille liikunnan toteuttamista seka- tai erillisryhmissä.

Tämän tutkimuksen tuloksista käy ilmi, millaisia sukupuolen mukaista segregatiota aiheuttavia käytänteitä perusopetuksen liikunnanopetuksessa esiintyy. Vaikka tutkimustuloksissa mainitaan myös tapoja purkaa sukupuolittuneita käytänteitä, tarvitaan niiden purkamiseksi tarkempia käytännön työkaluja ja ohjeita. Voisi olla perusteltua tutkia, miten sukupuolen mukainen segregatio huomioi-

daan liikuntapedagogiikan opinnoissa tai luokanopettajakoulutuksessa sekä kevatko alan opiskelijat tai valmistuneet liikunnanopettajat, että segregatiota ja sukupuolitietoista opetusta käsitellään riittävästi koulutuksen aikana. Olisi myös kiinnostavaa tutkia, miten liikunnanopettajat huomioivat sukupuolen moninaisuuden ja sukupuolitietoisuuden opetuksen toteutumisen toiminnassaan.

Tutkimusta tehdessä heräsi aito kiinnostus tutkimaani aihetta kohtaan ja pidän täysin mahdollisena jatkaa aiheen tutkimista pro gradu –tutkielmassa laadullisena tutkimuksena. Voin hyödyntää tätä kirjallisuuskatsausta pro gradu –tutkielman perustana. Koen aiheen tärkeäksi ja ajankohtaiseksi aiheeksi, johon olisi mielenkiintoista syventyä lisää.

AINEISTOT

Adamcak, S., Bartik, P. & Michal, J. 2020. The Problems of Contemporary Education Comparison of Primary School Pupils' and Secondary School Students' Opinions on Physical Education Classes in Slovakia.

Berg, P. 2010. Ryhmärajoja ja hierarkioita: etnografinen tutkimus peruskoulun yläasteen liikunnanopetuksesta. Sosiaalipsykologisiatutkimuksia 22. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos. Yliopistopaino: Helsinki

<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/9f345313-2240-4154-adcb-a07a8380912d/content>

Clark, S. & Paecher, C. 2007. 'Why can't girls play football?' Gender dynamics and the playground. *Sport, Education and Society* 2007–08 Vol. 12, No. 3, 261–276.

Frühauf, A., Hundhausen, F. & Kopp, M. 2022. Better Together? Analyzing Experiences from Male and Female Students and Teachers from Single-Sex and Co-educational Physical Education Classes. *MDPI. Behavioral sciences* 2022–08, Vol. 12 (9), 306.

Lehtonen, J. 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Helsinki: Yliopistopaino. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/b05795a4-770d-401a-b4bf-4ce1e89d0c4d/content>

Marttinen, R., Meza, B. & Flory S. 2021. Stereotypical Views of Beauty and Boys STILL Not Letting Girls Play: A Student-Centered Curriculum for Young Girls Through an After-School Activist Approach. *Journal of Teaching in Physical Education*, 2021, 40, 442–449.

Simon, M., Marttinen, R. & Phillips, S. 2021. Marginalized girls' gendered experiences within a constructivist afterschool program (REACH). *Sport, education and society* 2021, Vol 26 (6), 579–591.

LÄHTEET

Aarnipuu, T. 2008. Trans – Sukupuolen muunnelmia. Helsinki: Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Berg, P. Sukupuoli liikunnanopetuksessa. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Berg, P. & Kokkonen, M. 2020. "Ei tehdä mitään numeroo": heteronormatiivisuus ja sukupuolen moninaisuus liikunnanopettajien puhetavoissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista oppilaista. *Kasvatus*, 51(3), 343–355.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/73544/Berg%2520Kokkonen%25202020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Jaakkola, T., Liukkonen, J. & Sääkslahti, A. 2017. Liikuntapedagogiikka. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M. & Kajander, V. 2015. Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Opetushallitus: Oppaat ja käsikirjat 2015:5. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/173318_tasa_arvoty_o_on_taitolaji_0.pdf

Metsämuuronen, J. 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä 4. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Opetushallitus. 2021. Lasten ja nuorten fyysinen toimintakyky huolestuttavalla tasolla. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2021/lasten-ja-nuorten-fyysinen-toimintakyky-huolestuttavalla-tasolla> (Luettu 14.11.2023)

Opetushallitus. 2016. Liikunnan tukimateriaali. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/166299_ops2016_liikunnan_tukimateriaalit.pdf

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. 2010. Segregaation lieventämistyöryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:18.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75541/okmtr18.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Oulun yliopisto. 2024. Systemaattinen tiedonhaku: 1. Aiheesta tutkimuskysymykseen. <https://libguides oulu.fi/c.php?g=689390&p=4939471> (Luettu 13.2.2024.)

Oulun yliopiston kirjasto. 2024. Tieteellisen tiedonhankinnan opas: Boolean operaattorit OR, AND, NOT https://libguides oulu.fi/tieteellinentiedonhankinta/Boolean_operaattorit

(Luettu 14.2.2024.)

Perusopetuslaki 628/21.8.1998, 30 §: Oikeus saada opetusta.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Julkisjohtaminen 4. Vaasa: Vaasan yliopisto.

https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. Sukupuolen moninaisuus.

<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/> (Luettu 22.1.2024.)

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. (2021). Sukupuolen moninaisuuden sanasto.

<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/> (Luettu: 3.1.2.2024.)

Tampereen yliopiston kirjasto. 2023. Systemaattinen tiedonhaku: Viitteiden kerääminen ja läpikäynti. <https://libguides.tuni.fi/systemaattinen-tiedonhaku/viitteiden-keruu> (Luettu 12.2.2024.)

Tasa-arvolaki 609/8.8.1986, 5 §: Tasa-arvon toteuttaminen koulutuksessa, opetuksessa ja varhaiskasvatuksessa. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Koulutuksen sukupuolen mukainen segregatio. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/koulutus-ja-kasvatus/koulutuksen-sukupuolen-mukainen-segregaatio> (Luettu 18.11.2023.)

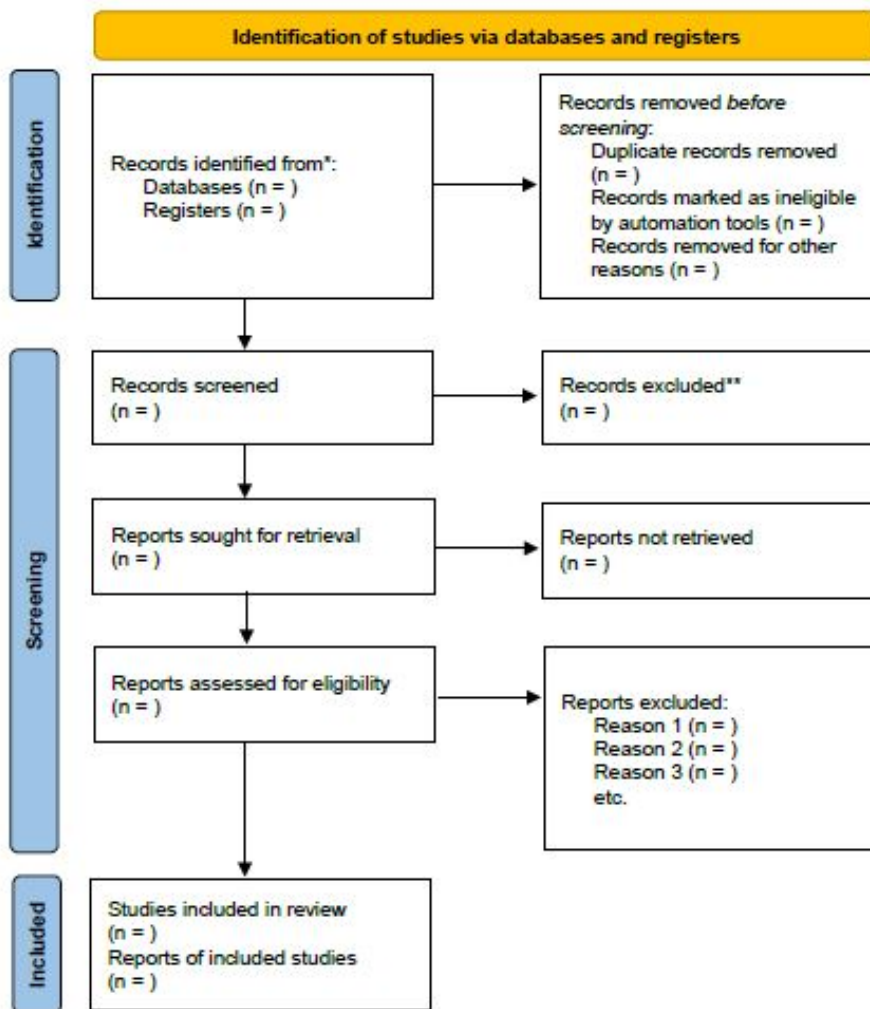
Turpeinen, S., Jaako, J., Kankaanpää, A. & Hakamäki, M. 2011. Liikunta ja tasa-arvo 2011. Sukupuolten tasa-arvon nykytila ja muutokset Suomessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:33. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75383/OKM33.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Vilka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Juva: PS-kustannus. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/120050/978-952-03-1533-7.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

LIITTEET

Liite 1. Alkuperäinen PRISMA Flow -kaavio

PRISMA 2020 flow diagram for new systematic reviews which included searches of databases and registers only



*Consider, if feasible to do so, reporting the number of records identified from each database or register searched (rather than the total number across all databases/registers).

**If automation tools were used, indicate how many records were excluded by a human and how many were excluded by automation tools.

From: Page MJ, McKenzie JE, Bossuyt PM, Boutron I, Hoffmann TC, Mulrow CD, et al. The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ* 2021;372:n71. doi: 10.1136/bmj.n71

For more information, visit: <http://www.prisma-statement.org/>

